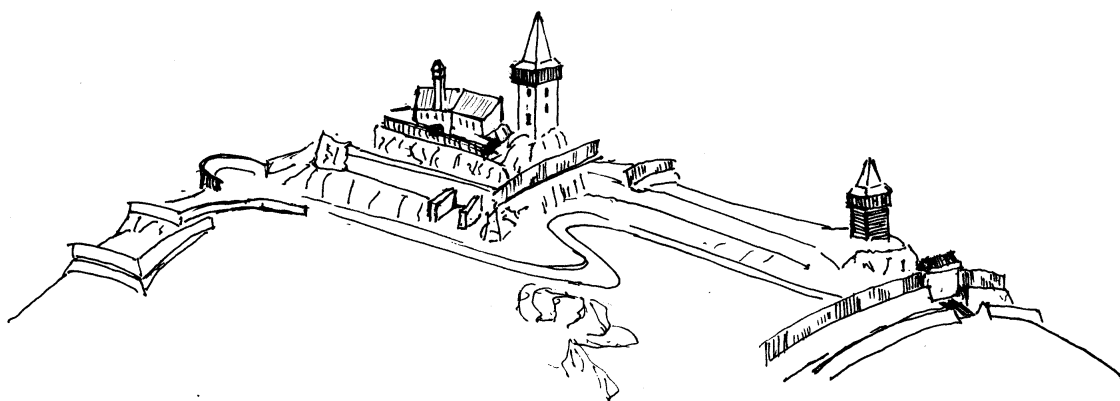

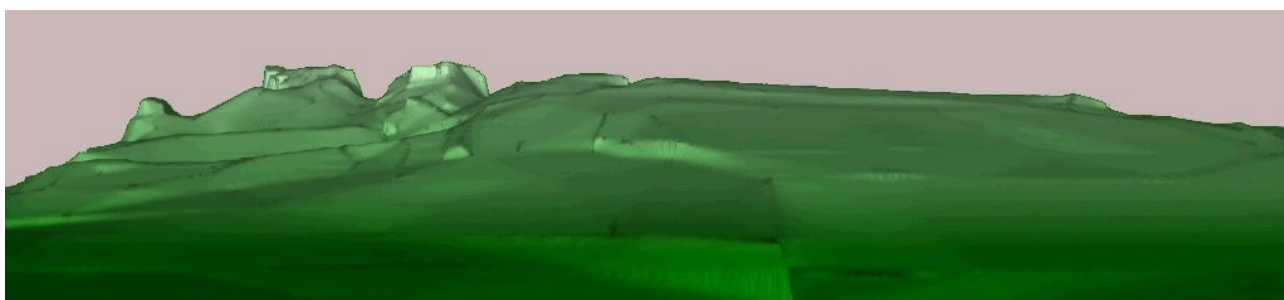
A GÖNCI AMADÉ-VÁR

Gajdos Csaba
2010

*"A citadella romján éjszakázom
csapataimmal. Ezt a várost máskor
és más hadvezér verte szét – nem én.
Fekhelyem hangafűben és kemény
kövön. A hajdani lakók alattam..."*

*Smuel Hánnágid /993-1056/ – Fellegvár romjain
fordította: Faludy György*

A gönci Amadé-vár

Aba Amadé nádor, tartományúr, az utaktól távol, jól védhető helyen emeltetett, hegyek között álló mentsvára, igazi főúri sasfészek. Eldugott helyzete ellenére gyorsan el lehet érni a Hernád völgyét. Jó a várból a rálátás a pálos kolostorra, de a folyóvölgy északi része és tiszta időben még Kassa városa is látható. A vártól északra lévő Őr-hegyről pedig a Hernád déli szakasza és a kelet felé a Zempléni átvezető út is szemmel tartható.

Feltűnő, hogy a Zempléni hegységben Amadé várai – Boldogkő, Regéc, a gönci Amadé-vár, Abaújház, Füzer, Szalánc – egymástól nagyjából azonos, egy nap alatt kényelmesen bejárható távolságra, légvonalban olyan 8-10 km-re vannak.

Története:

Az Aba nembeli Amadé vára Göncről délkeletre, a Zempléni hegység belsejében rejtőzik. A gönci várat először egy 1288-ból származó oklevélben említik, ahol IV. László általi ostroma szerepel. Az ostrom időpontja 1281-re tehető. A vár más adatokkal egybevetve 1278 táján épülhetett. Uradalom nem tartozott hozzá, így egyéb jövedelmekből kellett fenntartani.

Aba Amadé pecsétje

A vár később Amadé kialakuló tartományának központja lett. Itt rendezte be udvartartását. Itteni keltezéssel szerepel legtöbb oklevele, s így tudjuk, hogy innen intézte az uralma alatt álló "hét vármegye" ügyeit és az országos tisztségek viselése által rá rótt feladatokat. 1304 körül Amadé többször vendégül látja Károly Róbertet. Talán ez is közre játszhatott abban, hogy a cseh Vencel a Kassai és a szepesi szászok segítségével – sikertelenül – ostromolta a várat.

Az oligarcha 1311-es halála után fiai szembeszálltak az apjukat meggyilkoló kassai polgárokat támogató Károlyjal. Megkísérelték több erősség elfoglalásával kikerekíteni birodalmukat. A királlyal való fegyveres összetűzés 1312 június 15-én, a rozgonyi csatában csúcsosodott ki. Az

Amadéfiak a vereséget követően hűségesküvet tettek, így megtarthatták a várat. 1317-1318 fordulóján azonban ismét szembe fordultak a királlyal. Ekkor Károly parancsára Drugeth Fülöp megostromolta és bevette a várat. Ettől kezdve királyi tulajdon, a megyés ispán, Drugeth Fülöp, majd fia Vilmos kezelésében. Drugeth Vilmos az 1320-as években megkísérel uradalmat kialakítani a gönci vár körül és Garadnát hozzácsatolja. A próbálkozás azonban nem sikerült, 1327-ben ugyanis a települést vissza kellett adnia korábbi tulajdonosának.

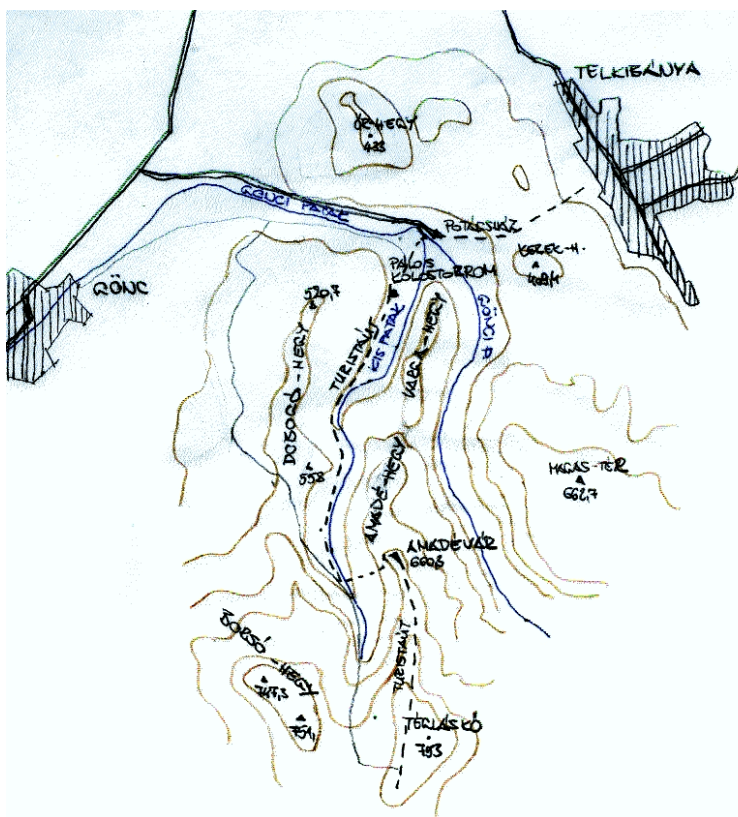
Vilmos nádor 1330-as végrendeletéből megtudjuk, hogy itt őriztette kincseit. A vár jelentőségének csökkenésére mutat azonban, hogy okleveleit már Regécen tartotta.

Az 1330-as évek közepétől már nincs önálló várnagya a várnak.

1391-ben Zsigmond király Bebek Imrének és Detrének ajándékozta. A 14-15. század fordulóján a közelben alapított pálos kolostorral kapcsolatban említik néhányszor. A vár ekkor már végképp elavult, az utaktól távol fekszik stratégiai jelentősége nincs. A 15. század első felében végleg elhagyták.

A vár általános leírása

A gönci vár a Gönc és Telkibánya közötti hegyek mélyén fekszik. A két település között a hegységet a Kis-patak és a Gönci-patak völgye három, észak-déli irányú hegyvonulatra bontja. A keleti hegysor Telkibánya érintése után nyugatnak fordul, egyesülésre és Gönc irányába való fordulásra kényszerítve a két patakot.

Térképvázlat

mintegy 10 m szélességben járható gerincet a vártól nagyjából 500 m-re egy meredek, sziklás emelkedő töri meg, és csak jóval ez után csatlakozik az ösvényhez több más út.

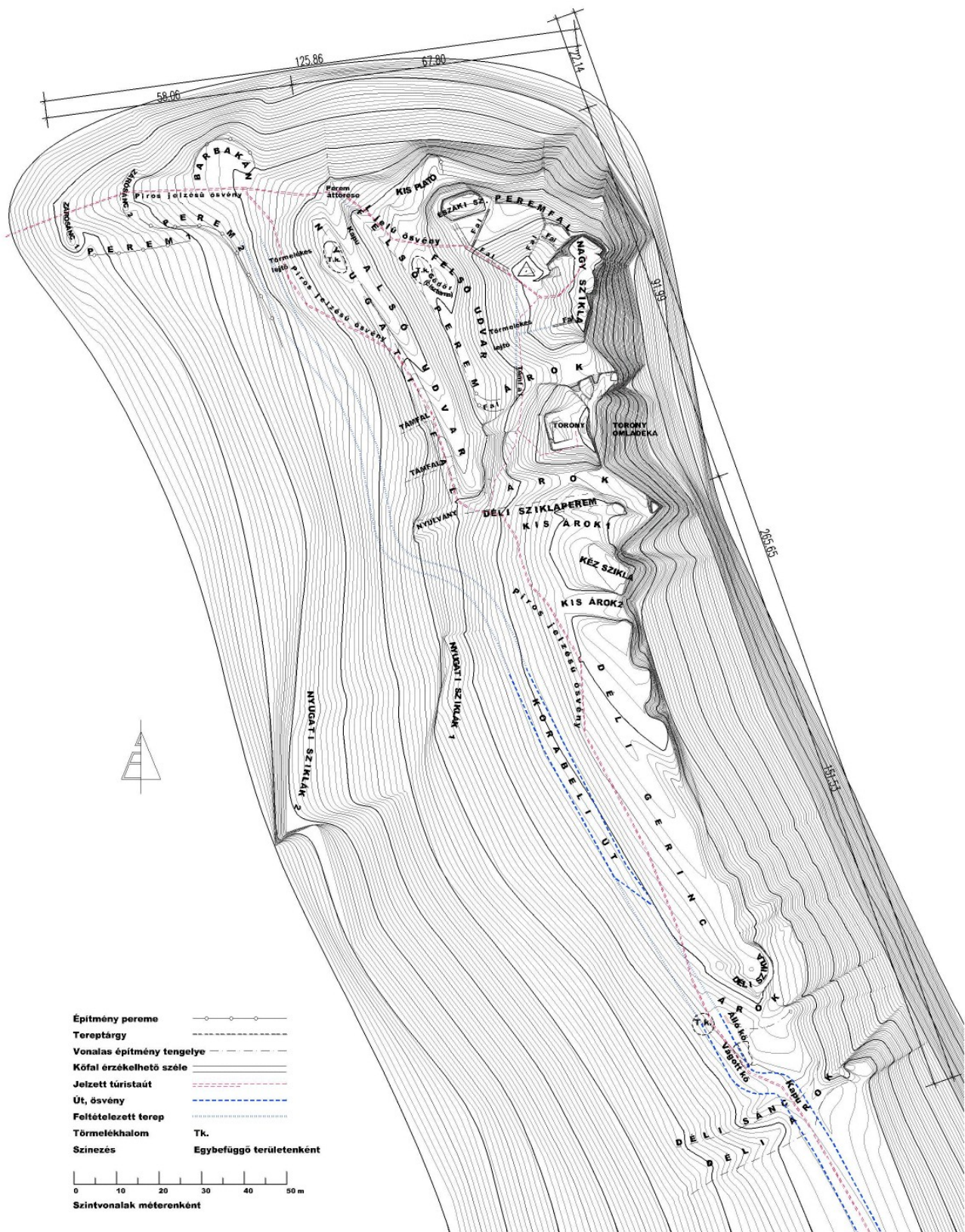
A Téglás-kőtől (753,0 m) észak felé ereszkedő hegyvonulat gerincét lezáró sziklák adnak helyet az Amadévárnak (661,79 m). Innen az Amadé-hegy folytatja, majd a Varga-hegy zárja le a középső hegyek sorát.

A vár maga egy 10,3-10,5 millió éves lemezés leválású andezit lávatakaróra települt. A 250 m hosszú vár keleti oldalát mintegy 15-20 m mély szakadék, azon túl pedig igen meredek (70-80°-os) hegyoldal alkotja. A sziklafalból helyenként magas sziklataréjok futnak kelet felé. Ez a sziklás meredély fordul be a vár északi végére is. A vár nyugati oldalát az előzőekhez képest lankás, de még mindig meredek, sok helyen mintegy 40°-os hegyoldal alkotja. A nyugati oldalon is előfordulnak nagyobb sziklák, amelyek azonban nem alkotnak összefüggő falat. Dél felé haladva a

Kilátás észak felé

Balra hátul a Dobogó-hegy oldala, mögötte az Őr-hegy. Az előtérben az Amadé- és a Varga-hegy. A kép közepe táján a hegyek közti völgyben lévő tisztáson álló fák a Pálos kolostor romjait veszik körül.

A vár alaprajza - geodéziai felmérés alapján

A vár területe jól elkülöníthetően egy külső és egy belső védelmi övezetre bontható. A külső öv gyakorlatilag a hegygerincet lezáró elemekből áll. A vár déli végét egy árokkal ellátott sánc alkotja. A sáncon a hegygerinc vonalában található a bejárat. A sánc mögött mintegy 30 m-re, a kapuval szemben áll egy sekélyebb, félkör árokkal elválasztva a nagyjából 3,5 m magas Déli szikla. Ez keletről és délről függőleges falú, nyugatról meredek. Északi oldala azonban nincs, mivel a gerinc a szikla magasságában folytatódik. A Déli gerinc északi végét két újabb kis árok választja el a belső vártól.

Hasonló a helyzet a vár északi részén elhelyezkedő, nyugat felé mintegy 100m hosszan lejtő gerinccel is. Ezt hosszának a felében lezárja egy sánc, majd felfelé haladva 15 m-rel később még egy sánc. Ez után következik egy, a gerincből észak felé kinyúló félkör alakú „bástya”, melynek szerepéről később lesz szó.

A belső vár hossza észak-déli irányban mintegy 90 m, szélessége észak felé szélesedve pedig 50-60 m. Nyugati oldalát egy szárazon rakott kőfal alkotja, mely két nagyobb sziklát köt össze. A fal mögött egy hosszú udvar fut végig a belső vár teljes hosszában. Az ároktól keletre eső terület pereme a kőfálnál magasabb szinten van.

Ezt a legbelső, legmagasabb területet három szikla uralja. Ezek közül a délin egy jól kivehető épületmaradvány található. Feltehetően ez volt a vár öregtornya. Északról és délről is egy-egy árok zárja le a hozzá vezető utat. Ezen árok nyugati végei nem kapcsolódnak közvetlenül az alsó udvarhoz, szintjük több mint 3m-rel magasabb annál. Közülük az északi a belső árok mentén végigfutó peremhez csatlakozik. A középső, 22 m hosszú platót alkotó szikla a vár jelenlegi legmagasabb pontja. Ehhez fal kapcsolja a némileg alacsonyabb szinten lévő Északi sziklát. E két utóbbi szikla egy háromszögletű felső udvar keleti peremét adja. Az udvaron egy mélyedés látható, mely az analógiák alapján egy ciszterna nyoma lehet.

Amadé-vár, belső vár leírása

A belső vár az L alakú hegygerinc sarkában, annak leginkább védett részén, egy 50-60 m széles és mintegy 90 m hosszú területen helyezkedik el. Három szintjét különböztethetjük

A belső vár és a nyugati gerinc külső védművei

meg. A felső a torony és a kiemelkedő sziklák szintje, az alsó a nyugati fal és a mögötte húzódó árok. A kettő között található egy, a várudvarnak megfelelő, többé-kevésbé vízszintes plató, melyhez alaprajzilag csatlakoznak, de magasságban fölé emelkednek a torony északi és déli oldalán húzódó árkok.

Az egész vár talán legeggyértelműbben azonosítható része a torony. Köveit mészhabarcba rakták. Belső mérete mintegy 5,00×5,00 m. Külső mérete nehezen meghatározható, mivel a falak külső felülete erősen roncsolt, de valószínűnek tűnik a 2,50 m eredeti falvastagság, ennek megfelelően a 10,00×10,00 m méret. Ez hasonló a szintén Aba Amadé birtokolta, azonos korú, Ungvártól északra fekvő nevickei vár öregtornyához és a közeli Boldogkővárhoz. Ugyanezen párhuzam kapcsán feltételezhetjük, hogy a torony eredetileg négy szint magas volt.

A torony maradványai nyugat felől

Ma a torony körben jobbra azonos szinten álló falainak legnagyobb magassága kb. 2,20 m. Valójában az épület egy ferde sziklapadra épült, s a falak magassága (vagy inkább mélysége) 2,20-0,00 m között van. A nyugati oldalfalon, a tengelytől dél felé látható egy kb. 1,00 m széles, 0,5 m mély bemélyedés. Egy ennek megfelelő lyuk látható a fal alján is.

A tornyot délről védő árok

Az alsó lyuk egyértelműen kifagyás eredménye, mivel a torony belső, törmelékes talaja igen erősen lejt ebbe az irányba. Elképzelhetőnek tartom hogy e pont fölött lehetett az eredeti bejárat, melynek nyoma a torony lerombolása után is megmaradhatott, s az erre járók itt jártak be a szélvédett toronybelsőbe. Lábuk a belépés helyén jobban letaposta a felhalmozódott törmeléket, ezáltal kijelölve a víz útját az adott falszakasz felé. Persze az is lehet, hogy pusztán a sziklapad természetes lejtése miatt nedvesedett át erősebben és fagyott ki e rész nem csak a talajszinten, hanem a falkoronánál is.

A tornyot észak és dél felől egy-egy azonos, mintegy 5,00-6,00 m legkisebb mélységű árok határolja. A kelet-nyugati irányú árkok a gerinc hajlatát követve dombhát szerűen lejtjenek. A sziklát mindkét oldalon csaknem függőlegesen átvágták. Az árkok szélessége a talpuknál 5,00 m, mai tetejükénél 7,00-8,00 m körüli. Feltételezhető, hogy az itt kitermelt köveket használták a falak felépítésére.

A déli árokhoz kívülről közvetlenül kapcsolódik két kisebb árok, együttesen egy hármás védelmi rendszert alkotva a támadás szempontjából legveszélyesebb irányban.

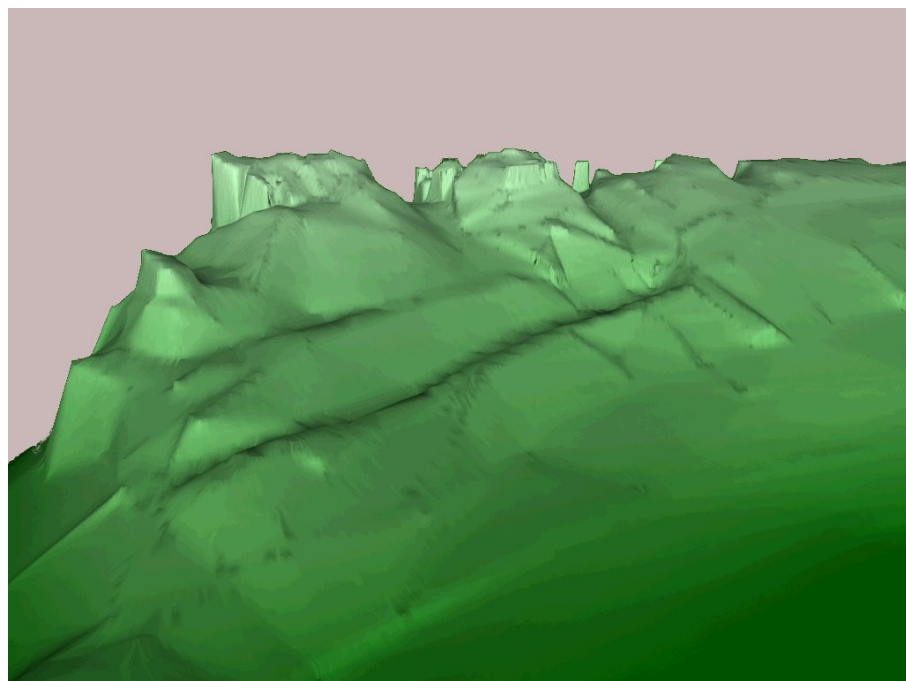
Az északi árok a Nagy szikla tömbjét választja el a toronytól. Nyugati vége lefut a felső várudvar szintjére. Az árok aljának legfelső és legalsó pontja közt mintegy 7,00 m szintkülönbséget mérhetünk. Nehezen felfedezhető, de nagyjából félmagasságban – kb. 3,50-4,00 m-en – egy észak-déli irányú, 30 cm széles fal, vagy támfal rekeszti le. E fal a torony kőtalapzatától indul és a Nagy szikla nyugati lejtőjébe fut bele. Hasonló paraméterekkel leírható, kelet-nyugati irányú fal indulása figyelhető meg az árok északi oldalán.

A Nagy szikla fent már említett nyugati lejtőjét apró kövekből álló törmelék borítja. Az ismert hasonló várak alapján valószínűnek tartom, hogy itt egy palotaszárny állt.

Az északi szikla, az összekötőfal és a Nagy szikla. Alattuk a felső udvar pereme látható.

let – bástya, vagy konyha – felé. A déli fal kiindulópontjaként szolgáló alakzat – melyen egyébként egy mai geodéziai alappont található – keleti oldalán további, 30 cm széles fa-

A belső vár északnyugatról

A Nagy és az Északi sziklát egy északnyugat-délkelet irányú, mintegy 1,50 m széles fal köti össze. E falat egy irányváltás két szakaszra bontja. Míg az északi fele vízszintes és keleti oldalán vékonyabb falak csatlakoznak hozzá, addig a déli határozottan lejt az előbbi felé és nincs közvetlen hozzá csatlakozó fal. Lehetséges, hogy ez egy, a tetején lépcsővel ellátott összekötő fal volt a déli palota és az északi épület – bástya, vagy konyha – felé. A déli fal kiindulópontjaként szolgáló alakzat – melyen egyébként egy mai geodéziai alappont található – keleti oldalán további, 30 cm széles falak láthatók, melyek kisebb és nagyobb teraszokat – helyiségeket? – határolnak le.

Említést érdemel, hogy míg a toronyfal habarcsában alig látható nagyságú, a többi falban nagyobb méretű – 0,5-1,0 cm-es – töltőanyag van. Ez jóval későbbi – XVI. sz. – építési időre utal, amit azonban a vár ismert történelme nem igazol.

A felső udvar a torony sziklájától észak felé indulva „L” alakban az

északi szikla elé befordulva körülöleli a nagy sziklák által meghatározott területet. Nyugati peremén a természetes lejtéssel ellentétesen enyhe domborulat fut végig. Valaha – talán palánkkal – megerősítették. E domborulat a torony sziklájának északi oldalán nagyjából 1,50 m széles sík felületű falként kelet felé kanyarodik. Az árkot lezáró, korábban említett támfal irányába mutat. Úgy tűnik, mintha a torony felé vezető lépcső alapja lenne.

A várudvar platója a két nagy szikla közti területen kiszélesedik. Közepén egy gödört láthatunk. Más, egykorú várakkal összevetve – pl. Csókakő – és Feld István megállapítását elfogadva valószínűsíthető, hogy ez a ciszterna helye. Ez esetben a konyha sem lehetett – lásd palotaszárny, északi bástya – messze. A gödör északnyugati szélén nagyobb törmelékkúp látható. Keletkezésére több magyarázat is elképzelhető. Egyik, hogy itt, a plató szélén valamilyen épület, vagy építmény állhatott, melyet esetleg a raktárakba szállított áruk és víz alsó udvarról való beemelésére (is) használhattak. A másik elképzelés, hogy a vár elhagyása után megjelenő kincskeresők a ciszternából és esetleg máshonnan kitermelt anyagot hordták ide.

Említést érdemel a felső várudvar északnyugati sarkának jelen állapota. Az udvar eddig csaknem vízszintes nyugati pereme itt, ahol a hosszú nyugati fal is már véget ér, hirtelen a nyugati fal bejáratí szintjére süllyed. Ma itt vezet fel a Nagy sziklához a turistaút, tehát jól járható. A józan ésszel ellentétesenek tűnik, hogy egy végig fallal védett, magas terület éppen a külső fal megszűnténél – a feltételezett kapun kívül – váljon könnyen járhatóvá. Valószínűsíthető, hogy a vár felhagyásakor a stratégiai pontokat lerombolták. Erre utal, hogy északi irányban felfedezhető a sziklaperem természetes esésű vége. Ennek alapján helyre állíthatjuk az eredeti szintet. Így egy háromszög alakú kis teresedést – kapuvédő bástyát (?) – kapunk, melynek kelet felé egy kiszögellése az északi szikla elé nyúlik.

A felső udvar roncsolt pereme. Jobb oldalon az alsó udvar bejárata és a nyugati fal északi vége látható

Mint az imént említettem, a belső vár nyugati oldalát egy annak csaknem teljes hosszában végighúzó, 3,0 m széles, 1,5-2,0 m magas szárazon rakott kőfal védi. A falat valójában két szikla között húzták fel. Az északi végén lévő kiszélesedő szikla tetején törmelékes kőkupac látható. Nyugati oldalán törmeléklejtő. Jól érzékelhető, hogy az udvar peremét és a fal északi végét alkotó sziklák valaha egy tömbbe tartoztak. Csak a vár építői vágtak egy 3,0 m széles nyílást – feltételezésem szerint kaput – rajta. Ez a nyílás a fal és az udvar között tovább húzódik egy belső falszoros – alsó udvar – képében. Déli végén alaprajzilag folytatódik a hozzá mintegy 4,0 m-rel magasabban kapcsolódó, a torony déli oldalán futó árokban.

A fal északi felének külső oldala erősen roncsolt, lejárt felületű. Itt halad – nyilván az évszázadok alatt kialakult ösvényt követve – a piros jelzésű „Rákóczi” turistaút, mely annak közepétől dél felé végigmegy a falon. A fal déli vége csaknem merőlegesen csatlakozik a

A belső vár a torony vonalából fényképezve. Balra a nyugati kőfal és az alsó udvar, jobbra a torony dombjának oldala, mögötte a felső udvar platója látható.

torony déli árkát határoló szikla-perem oldalához. A perem sziklája mintegy 9,0-10,0 m hosszban tovább nyúlik nyugat felé. Különös, hogy ezt a nyúlványt másolva hasonló méretben 10 m-enként egy-egy támfal (?) fedezhető fel a fal külső oldalán.

Hogyan használhatták a belső várat?

Teljesen nyilvánvaló, hogy a vár szíve, a legvégső menedék a – feltehetően – legelsőként épült kőfalú épület a torony volt. Ehhez csatlakozott északról a várudvar, melynek keleti felét részben épített, részben termett kő falú építmény – palota (?) – határolta le. Ez az épület egy fallal csatlakozott a tőle egyébként külön álló toronyhoz. Hasonlítsuk össze a kérdéses időben szintén Aba Amadé, majd a Drugeth család birtokában lévő Boldogkő várával. Ott a hasonló méretű, szintén a XIII. sz. második felében épült öregtoronyhoz a fent említett módon csatlakozik a XIV. sz. elején épült palota. Igaz, az adottságok miatt ott nincs hasonló nagyságú felső udvar, és a ciszterna is a torony és a palota közt van. Az udvaros megoldásra is találunk azonban példát a Csák nemzetség tagjai által építtetett Fejér megyei Csókakő esetében.

Boldogkő – igaz, a XV. sz.-ból ránk maradt falakkal – abban is hasonlít az Amadé várra, hogy az északnyugati kaputornyon lévő bejárat mögött dél felé hosszan elnyúlóan visz az út a torony déli oldalához, ahol keletnek fordulva egy meredek lépcsősoron lehet feljutni a felső „udvar” szintjére.

Az alsó és felső udvar közti kapcsolatot valószínűleg ácsolt lépcső biztosította. Ennek két lehetséges helye van. Az egyik, a toronytól délre, a déli árokba vezető lépcső hibája, hogy – legalábbis ma – nem látható, mi módon kapcsolódott a felső várudvarhoz. Másik lehetséges lépcső az öregtorony nyugati oldalához simulva a felső udvar déli csücskéhez vezet, ahonnan az északi árok támfalához vezető lépcsőhöz kapcsolódhatott. Miután a torony északi és déli oldala közti korabeli kapcsolat ma nem fedezhető fel, elképzelhetőnek tartom, hogy mindkét lépcső létezett, s míg az északi a reprezentatív tereket tette elérhetővé, a másik a déli és a nyugati védműveket.

A belső vár bejárata az alsó udvar északi végében, lehetett, amit a korábban említettnek megfelelően a nyugati falat lezáró szikla észak-déli irányú átvágásával nyithattak

A külső vár leírása

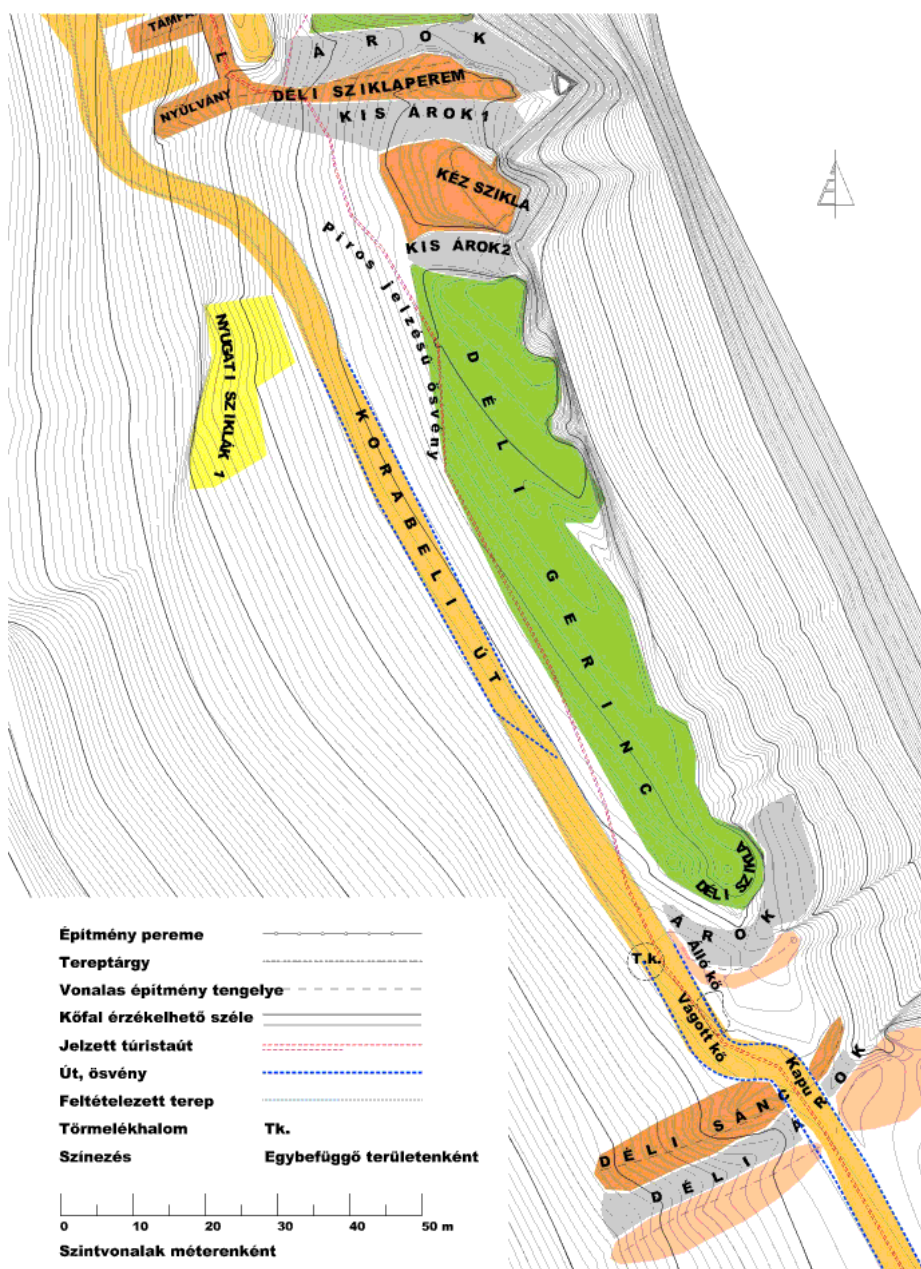
A külső vár a belsőhöz hasonlóan három jól elkülöníthető részre osztható. A nyugati és déli gerincet lezáró objektumok, valamint a két gerinc által kirajzolt nagyjából háromszög alakú terület. A védelmi objektumok többé-kevésbé jól meghatározhatók. A nyugati völgy felé lejtő hegygerincet a belső vár kapujától kiindulva három objektum négy, nagyjából 15,0 m-es szakaszra osztja. A kapu előtti első szakasz végén a gerinc északi oldalán egy 15,0 m átmérőjű, félkör alakú, nagyobb kövekkel biztosított szélű, majdnem vízszintes felületű terület látható. Pogrányi-Nagy Félix által sugallt funkciója alapján barbakánnak neveztem el, bár erősítésének nyomai ma nem felfedezhetők.

A következő, immár harmadik szakaszt egy nehezen felismerhető sánc zárja, melyet újabb kb. 15,0 m után egy még kevésbé látható másik követ. Csak tavasszal, súrolt fényben látható, hogy mindkét sánctól egy-egy kis magasságú perem indul keleti irányba, melyek közül a felső délnek fordul és a belső vár nyugati falával párhuzamosan mintegy 20,0 m-en át követhető mielőtt elenyészne. E peremek valószínűleg a sáncok mögötti gerincet dél felől védő paláncsor mögötti kissé feltöltött szint nyomai. A felső perem délre fordulása

ebben az esetben azt jelentheti, hogy a nyugati fal előtt valamilyen védendő térrész, esetleg kapu lehetett.

Itt említem meg, hogy az alsó udvart határoló nyugati fal déli támfalaival kapcsolatban, hogy esetleg itt a falnak támasztott épület állt, ami raktárként, vagy kisebb istállóként funkcionálhatott, s a dél felől jövő belső útról volt feltölthető.

A nyugati gerincet mintegy 60,0 m-en védő kialakítással szemben a déli – igaz jóval kevésbé lejtő – gerincet több, mint 160,0 m hosszban erősítették. E gerinc északi vége – mint már említettem – csatlakozik a torony déli oldalán húzódó árokhoz. Itt a nyugati falhoz kis magasságkülönbséggel kapcsolódó sziklaperem mögött egy kissé mélyebb felületű a terep, mely a tőle délre lévő kéz for-

A déli gerinc külső védművei

májú szikla magassága miatt akár árok is lehet (kis árok 1). Érdekes, hogy a keleti, szakadékos oldalon kissé lejjebb haladva a sziklaperem vége és az itt jellemző keleti irányba futó magas, keskeny sziklataréj között kis átjárót találhatunk. Kérdéses, hogy a vár pusztulása előtt, vagy után keletkezett-e. Az mindenesetre feltehető, hogy a belső vár és a gerinc erősített szakasza között létezett valamilyen, veszély esetén könnyen lezárható kapcsolat.

A kéz alakú sziklától délre egy, az előzőnél egyértelműbb, kb. 2,5 m legnagyobb mélységű és 6,0 m széles árok vágja át a gerincet (kis árok 2). Az innen kezdődő csaknem 90,0 m hosszon kissé lejtő, minden látható erősítés nélküli terepen haladhatunk. A viszonylagos egyhangúságot csak egy-két, a keleti oldal szakadékába nyúló sziklataréj töri meg. E szakasz végét egy megemelt tetejű, dél és kelet felé függőleges falú szikla határolja. Humusszal borított nyugati oldala összemosódik a hegyoldallal.

A sziklát dél felől egy 5,0-6,0 m széles árok határolja, mely átfordul a keleti, egyébként szakadékos oldalra is. Vége azonos szinten van a mintegy 3,0 m távolságban lévő, a gerincre lépcsőzetesen felvezető sziklával.

Az árok déli pereménél egy szokatlan, mintegy 20 cm széles, függőlegesen a földbe állított, kb. 80 cm magas háromszögletű kő látható. Ez azt jelezheti, hogy a korabeli talajszint e fölött lehetett, s az árok belső fala függőlegesen, kőlapokkal burkoltan, illetve megtámasztva volt kialakítva. Figyelmet érdemel a mellette látható törmelékkövekből álló kis halom. Különös a tőlük délre lévő nagy, vízszintes sziklafelület, melyen az előző két objektum irányába mutató néhány centis lépcső, vagy bevágás látható.

Az álló helyzetben lévő kő a déli szikla árkának szélén

A várat dél felől egy jól beazonosítható, mintegy 40,0 m hosszú sánc-árok-külső sánc kombináció zárja. Ennek legmagasabb pontján található a bejárat. Úgy tűnik, hogy a sánc

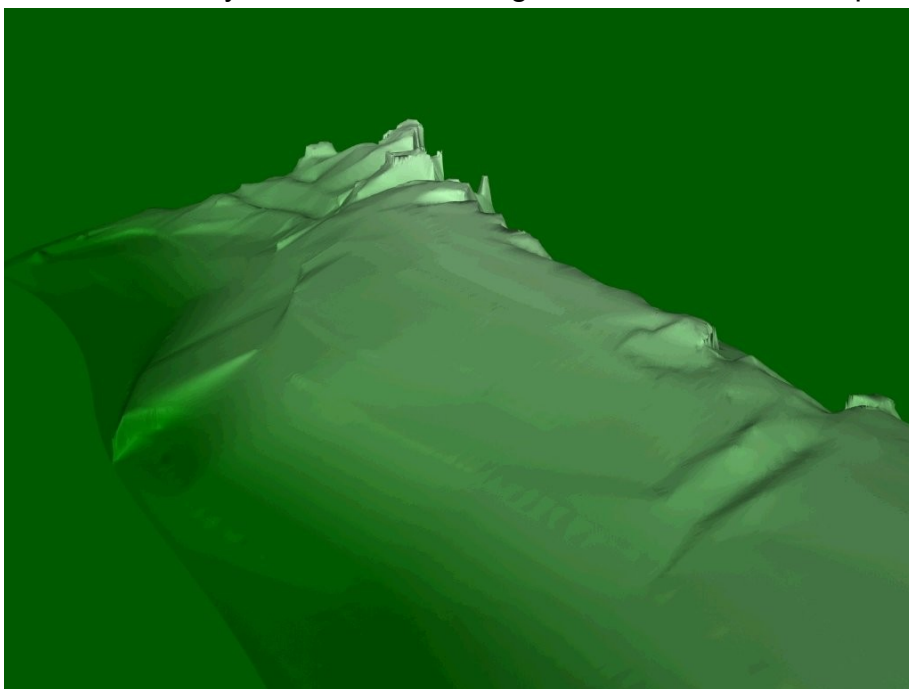
A háttérben a déli szikla. A kép közepén a déli sánc külső pereme látható. A kép közepén lévő kidőlt fa a déli kapu helyén van.

a nyugati végén nem fordul északnak, így valószínű, hogy elővédműként szolgált.

A vár ezen legdélebbi része jól láthatóan többlépcsős, több szintről azonos időben azonos pontot – a kaput – védeni tudó erősítést alkotott. Napjaink turistaösvénye is ezen a helyen lépi át az objektum déli küszöbét.

A külső vár használata

A turistaösvény vonalvezetése megtévesztő. A turistaút – piros jelzés – a déli kapun be-

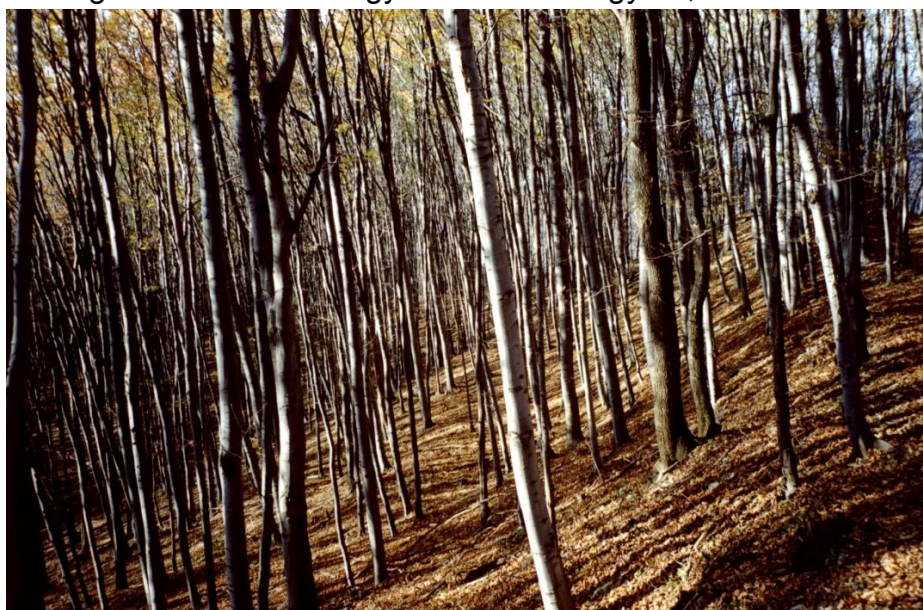

A vár nézete délnyugat felől. A jobb oldalon láthatók a déli védművek, háttérben a belső vár.

lépve felkaptat a déli gerinc-re és ott végighalad. Itt rákanyarodik a nyugati falra s annak közepétől a lejtős omladékon ereszkedik le a „barbákn” szintjére. Innen az erősen lejtő nyugati gerincen egy kisebb tisztást érintve halad a Kispatak völgyének az aljáig. Mindez – mint a völgyben felállított tábla is jelzi – 800 m vízszintes távon 220 m szintkülönbség áthidalását jelent. Ez több, mint átlagosan 34%-os lejtő! Lehet, hogy a helybeliek használták ezt, a várat az északi végén megkö-

zelítő utat, de kevésbé valószínű, hogy egy magas rangú vendéget arra kényszerítettek volna, hogy lovát száron vezetve hegyet mászzon. Sokkal valószínűbb, hogy – mint ahogy az a Pogrányi-Nagy Félix által említett „Herceg-utca” vonalvezetéséből is kitűnik – inkább tovább haladtak a patak mentén a lankásabb úton fölfelé, s onnan kanyarodtak vissza a déli kapu felé. Nem utolsó szempont lehetett azonban a vendégek elkápráztatása is. Nyilvánvalóan a vár használata idején nem borította erdő a hegyet. A Dobogó hegyről leereszkedő, majd a völgyben haladó utazó számára a fölébe magasodó, a maga korában impozáns méretű vár látványa nem hagyhatott kétséget a felől, ki az úr a vidéken.

A déli gerinc mentén a hegyoldalon mintegy 30,0 m hosszan felfedezhető egy másfél-két

A kép közepén húzódó árnyékok kirajzolják a déli gerinc mellett húzódó utat.

méter széles, közel vízszintes terepalakulat, mely látszólag ok nélkül megtöri a természetes lejtést. Véleményem szerint ez egy korabeli út maradványa. Ennek megfelelően a déli kaputól az azal szemközt álló Déli sziklát kikerülve a gerinc nyugati oldalában – és nem a tetején – haladt az érkező a belső vár felé. Sajnos az út mindkét vége eltűnik a hegyoldal rézsűjében, így a felszíni jelekből nem követhető, hogy mi módon kanyarodott az út a belső vár északnyugati sarkában lévő bejáratig.

A turistaút váron belüli vonalvezetése tehát megtévesztő a mai látogató számára. Nyilvánvaló, hogy az érkezőt nem vezették rá a védelmi rendszer tetejére. Sokkal valószínűbb, hogy a déli kapun érkezőt a védelmi rendszer nyugati oldalán, a déli gerincről támadható módon a hegyoldalban végigvezették egészen a belső vár északi végéig, a „barbakán”-ig. Innen lehetett – immár csak gyalog – megközelíteni a palotát és a lakótornyot. Erre több közvetlen utalást is találhatunk a terepen járva.

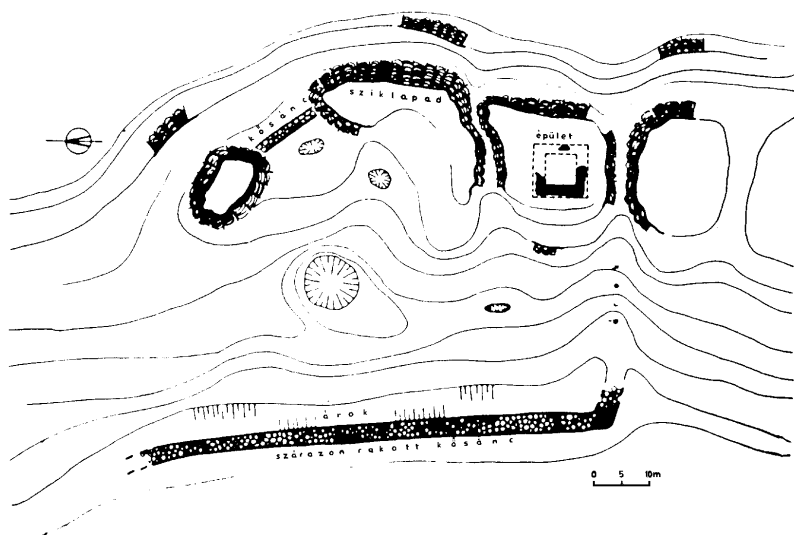
A feltételezett úttól nyugatra eső területen további két, a völgy irányában függőleges falú szikla található. További vizsgálatokat igényel annak megállapítása, hogy ezek csupán természetes állapotukban vannak-e ott, vagy valamilyen szerepet játszhattak a vár használatában.

Irodalmi adatok

A gönci Amadé-várról alapvetően két leírás lelhető fel. Az egyik Pogrányi-Nagy Félix 1929-ben kiadott, Emlékezzünk meg régi várainkról című művében szerepel. A másik Feld István, A gönci Amadé-vár című cikke (megj.: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXII-XXIII, 1985). Mindketten közölnek a várról rajzokat.

A Pogrányi-Nagy féle rajz és részletes leírás a vár elrendezését mutatja meg, első ránézésre pedig nem is hasonlít a valóságra. Teljesen légből kapottnak azonban nem tarthatjuk, amint azt később részletesen kifejtem.

Feld István csupán a belső várat ismerte fel, de erről Pogrányinál pontosabb vázlatot adott. Rajzán azonban észlelhető a meredeken nyugat felé lejtő terep perspektivikus torzító hatása. A belső várat jóval szélesebbre rajzolta valós méreténél, míg a hossz méretek közelítően helyesek. A ciszterna általa felvetett helye a belső udvarban

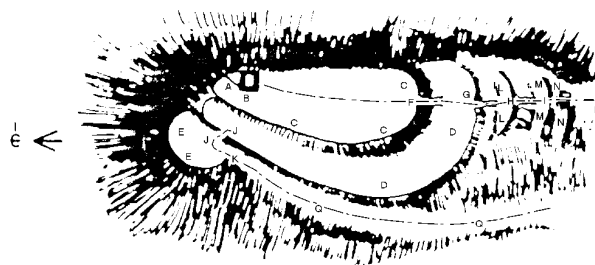
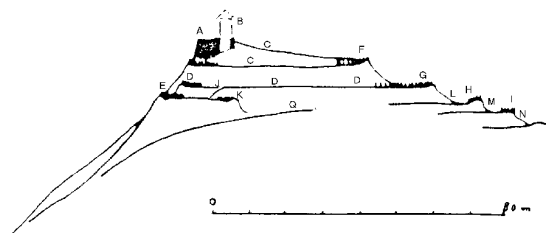
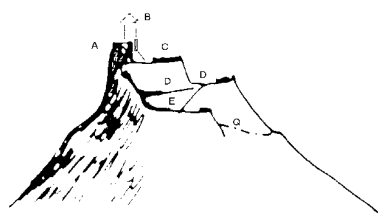

Feld István rajza 1985-ből.

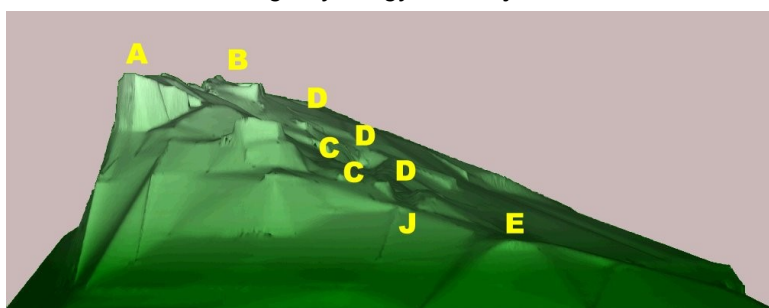
összecsend a hasonló korú és elhelyezkedésű várakban találhatóakkal. Nem fedezte fel azonban a külső vár sáncait. A nyugati gerinc formái elég kopottak, így nehéz őket az erdőben észrevenni. A déli sánc jól észlelhető, azonban messze fekszik a belső vártól, melyet ma célirányosan Gönc felől a piros turistaúton lehet megközelíteni. Aki tehát nem kíván Regéc felé tovább menni, vagy nem arról jön, az nem is találkozhat a déli védművel.

Feld István úgy véli, a vár mérete és formája nem

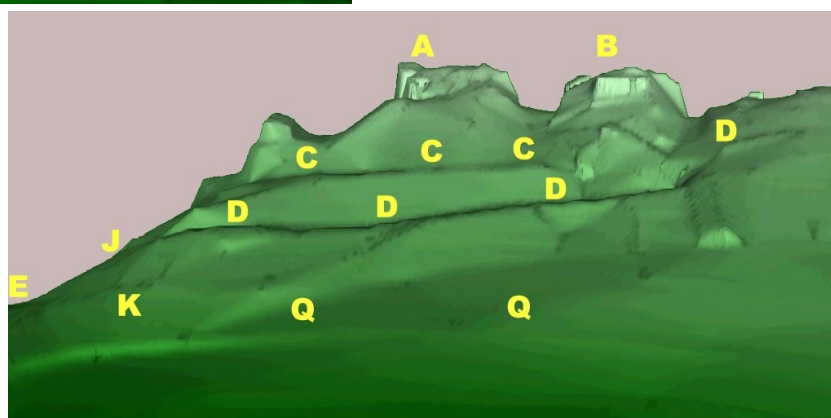
alkalmas arra, hogy egy tartományúr székhelye legyen. Véleményem szerint, ha csak a belső vár méretét nézzük is, megállapítható, hogy nagyobb, mint Boldogkő, Regéc, vagy Füzér, pedig ezeket még a XVII. században is lakták. Ha azok a belső vár északi oldalán lévő falak, melyeket korábban említettem valóban egy palotaszárny határolóelemei semmi okunk nincs azt feltételezni, hogy a maga korában nagy méretű vár alkalmatlan lett volna egy tartományúr hatalmi központjának. Aba Amadé tartományának közigazgatási központja – mint az a forrásokból kitűnik – Vizsolyban volt, így a napi ügyeket megbízottai ott intézték.

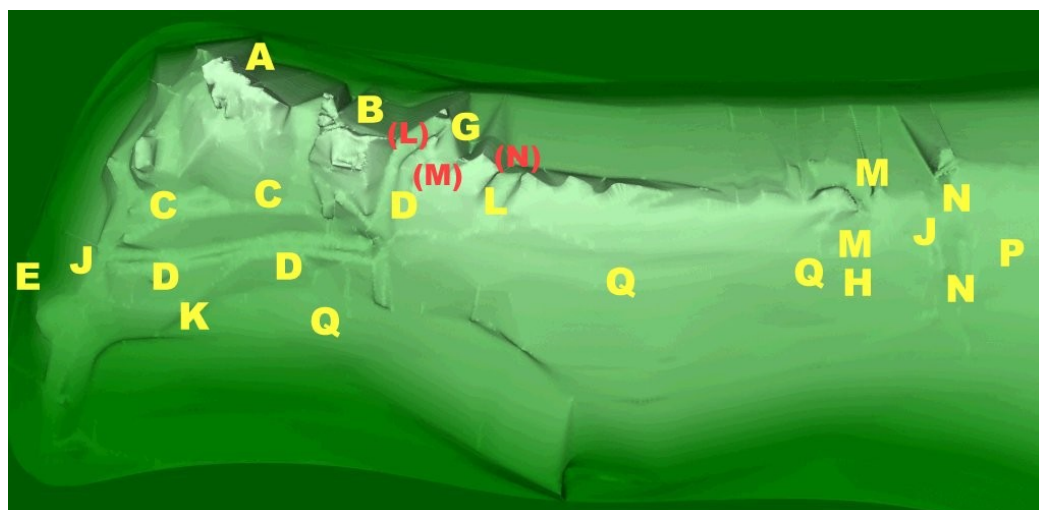
Pogrányi-Nagy Félix rajza a várról

Északi nézet

Nyugati nézet a belső várról

Felülnézet

A Pogrányi-Nagy féle leírás és rajz elemzése

Az 1929-es leírás szerint Göncről az ún. „Herceg utca” vezet az Amadé-vár felé. Ez felkapaszkodik a Dobogó-hegyre, leereszkedik a Kis-patak völgyébe, majd újra fel, és végül dél felől közelíti meg a várat. Ma a piros jelzésű Rákóczi turistaút végigvezet a vár hosszán, ily módon az észak és dél felől is megközelíthető. Amíg azonban a déli gerincnek kis lejtésű és széles járható felülete van, az északi feljáró igen meredek. Ha elfogadjuk, hogy Aba Amadé tartományúri központja itt volt és itt látta vendégül hosszabb ideig Károly Róbertet és Lokietek Ulászlót is, akkor tudnunk kell, hogy a megfelelő kíséret elhelyezés, élelmezés és közlekedés szempontjából is nagy helyet igényelt. Észak felé tehát a jelenlegi megfigyelések alapján legfeljebb gyalogbejárat lehetett. Ennek lehetőségét azonban nem tagadhatjuk. A legközelebbi, viszonylag sík terület a Téglás kő oldalában, az Amadé vár által elfoglalt hegygerinc déli végében van. Nagyjából ez az a hely, ahol a „Herceg utca” északnak fordul a vár felé. (vö.: Regéc, Tábor-hegy)

Mindent összevetve állíthatjuk, hogy a fő megközelítési út – és a legkönnyebben támadható oldal – dél.

Pogrányi-Nagy rajza, amint azt a Feld István által közölt és a jómagam által felvett rajzokból is kitűnik, valószínűleg elbeszélésen alapul. A forrás azonban olyan ember lehetett, aki jól ismerte a várat, de nem volt képes ismereteit maradéktalanul átadni.

Pogrányi-Nagy így ismerteti rajzát:

„A várhegy legmagasabb pontját képező szikla teteje 4-5 m² terasszá van alakítva (A). E sziklaplatóhoz csatlakozik dél felé az Öregtorony (B). Négyzetes, 5×5 m [...]

E körül `tojásdad` sánc (C), ez alkotja a belső várat, melybe az egyik bejárat dél felől (F) vezet, a várhegy egyetlen meredélyes gerince felől (P). E bejáratot három nyakárok (L-M-N) és két félkörű sánc erősíti (H-I). A belső várat sánc kerítette tágas alsó udvar (D) veszi körül. Kelet felé meredek. Északnyugat felé az alsó udvar sáncához egy barbakán szerű kerek elősánc (E) csatlakozik. Ezen keresztül vezetett egy másik bejárat (Q-K-J).

A vár egész területe erődítéseivel együtt ~250 m hosszú, pontosan észak-déli irányban húzódó ellipszis (Soós szerint 100 lépés hosszú, 60-70 lépés széles). A vár északi, keleti és nyugati irányból `rohammentes`, csak a Borsó-hegy felőli nyereg felől támadható meg, itt pedig a külső udvaron kívül kétszeres elősánc és hármass nyakárok védi.”

Vegyük tehát sorra:

A várhegy legmagasabb pontja (A) a Nagy szikla, melynek oldalában ma egy geodéziai háromszögelési pont áll. E szikla legfelső platója azonban 20-25 m² területű. A torony (B) egyértelműen azonosítható, belső mérete megegyezik a fenti leírással. E két elem elhelyezkedésének iránya helyesen, módja – mérete – azonban helytelenül van megrajzolva.

A várudvart övező sánc (C) valójában nem tojásdad, hanem egy homorú észak-déli vonal, mely a torony „dombjához” csatlakozik, így azt nem övezheti. Peremének sáncszerű enyhe domborulata feltehetően egy cölöpfal léteire utal. Szintén viszonylag egyértelműen azonosítható az alsó udvart övező sánc (D) a nyugati kőfallal és annak déli sziklaperemével. Ennek bejárata (J), illetve a hozzá csatlakozó barbakán (E).

A nyugati zárósáncokról Pogrányi nem tesz említést, (K) jelű bejárata viszont csak az innen a barbakán szintjéig felfutó perem végével értelmezhető. Ennek folytatása a déli bejáratig tartó (Q) út.

Eddig tartott az észak felől viszonylag egyértelműen azonosítható alakzatok listája. Itt a bejáratok, illetve az út vonalvezetése kérdéses. Pogrányi rajzán a (Q) út egyenesen folytatódik dél felé, párhuzamosan a gerinccel, ám nem ábázolja, hova tart. A (P) gerinchez kapcsolódó út viszont egy háromszoros árkon kel át a várudvar felé. E nyakárcok tulajdonképpen a torony déli oldalától kiindulva azonosíthatók is, bár kissé össze keverednek a (D) fallal. Ha a keveredést el kívánjuk kerülni, megvizsgálhatjuk a „kis árok 1” alatti területet. Itt a gerinc árokhoz hasonlóan hajlik, de egyértelműen nem jelenthető ki, hogy valóban mesterséges erősítés látható. Ha a feltehetően a leírás felvétele után, az alapján később készített rajzot nem nézzük, akkor az idézet utolsó félmondata – „a külső udvaron kívül kétszeres elősánc és hármass nyakárok védi” – úgy is értelmezhető, hogy a (H és I) sáncok függetlenek a nyakárcoktól, vagyis az általam déli sziklának és déli sáncnak nevezett formákkal egyeznek.

További lehetőség, ha a (H és I) félkörös sáncokat vizsgáljuk, és figyelembe vesszük a várra megadott ~250 m hosszát – ami megfelel a felmért hosszúnak – akkor a legdélebbi sáncokra az (N-I-M-H) jelű vonulat ráilleszthető. Az (M-H) félkörössége jól látható. Az (N-I) félkörössége pedig a sánc íves lejtőn való nagy kiterjedéséből fakadó érzéki csalódással magyarázható. Az (L) jelű nyakárok továbbra is a (D) fal déli oldalán keresendő.

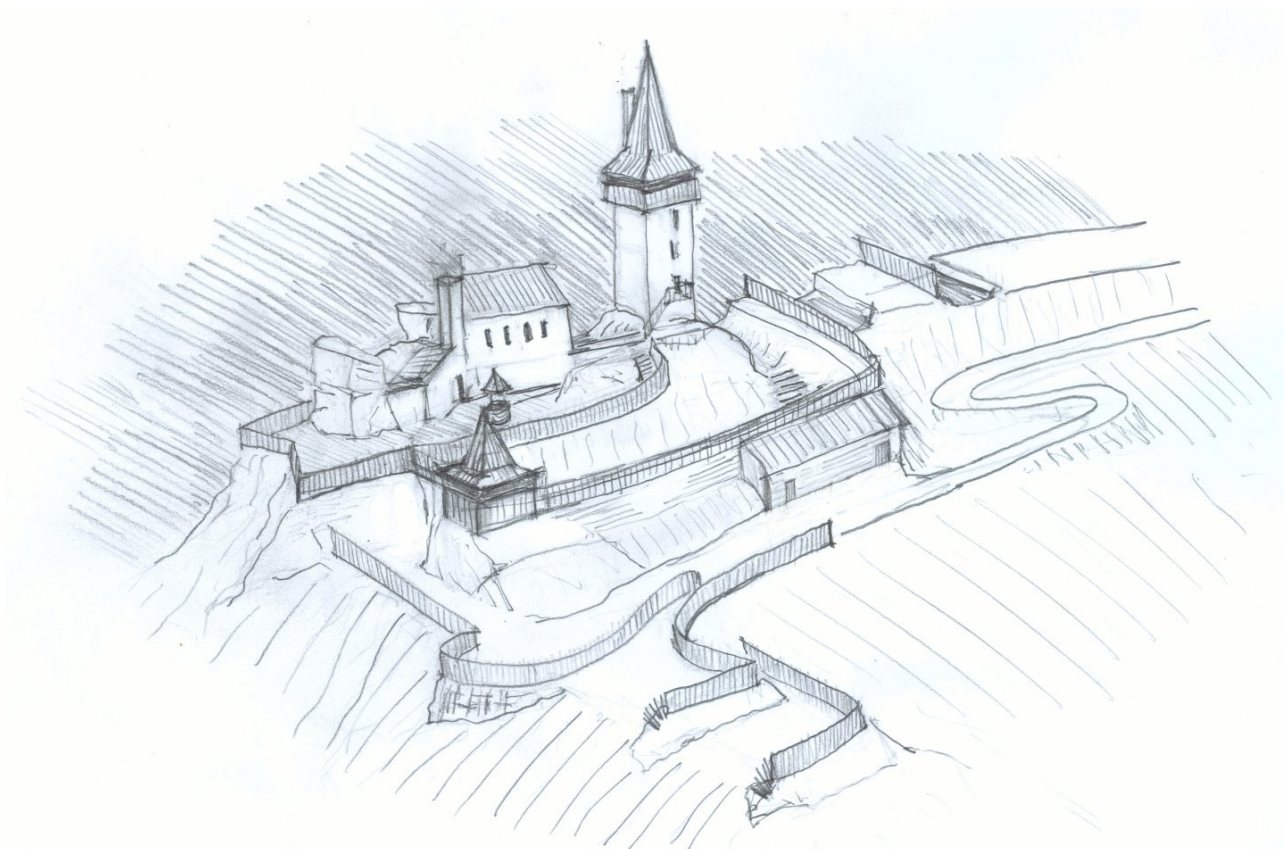
Bármely megoldást fogadjuk is el, úgy kell értékelnünk, hogy a torony délről való közvetlen, egyenes vonalú megközelítése stratégiaileg elfogadhatatlan. Valószínűleg a belső várat határoló déli sziklaperemtől a déli szikláig, mint kapuvédő bástyaig húzódó gerinc csupán az utat követő és a legkülső kaput védő hosszú külső erősítmény, melyet a (G) átjárón lehetett feltölteni, illetve elhagyni a nélkül, hogy közvetlen átjárással kapcsolódott volna a bejáratához. Nem szabad elfelejteni, hogy a déli sánc, bár meredek hegyoldal védi, valójában nyugat felől nyitva hagyja a várat.

A nézeti rajzok – főként az északi – a bizonytalan alaprajz ellenére jól tükrözik a vár szinteltolós rendszerét. A (Q) út az (E) barbakán szintjére érkezik, ahonnan a (J) kapun át a (D) alsó udvarra jutunk. E fölé magasodik a (C) Felső udvar, melyből kiemelkednek a sziklák és a torony. A Pogrányi-Nagy féle nyugati nézet már sokkal több eltérést mutat a valóságtól, igazodva az alaprajzhoz.

Összehasonlítva saját megfigyeléseimmel megállapítható, hogy Pogrányi első ránézésre légből kapott rajza – különösen a vár megközelítését, a külső vár elrendezését tekintve – jó támpontot ad az eredeti állapot rekonstrukciójához.

Felmerülő kérdések

- Mindenképpen sarkalatos kérdés a vár „élő” állapotában használt közlekedési rendszer (utak, kapuk, átjárók) pontos helyének, vonalvezetésének meghatározása.
- Ehhez kapcsolódva az eredeti terepszint megállapítása.
- Igazolandó a toronyba, illetve a belső udvarra való bejutás módja, iránya.
- Az egyes védművek kialakításának pontos módja.
- A nyugati fal déli végénél lévő támfalak, illetve szilkanyúlvány funkciója.
- A nyugati fal északi végének eredeti kialakítása.
- Lényeges a felső udvar és a feltételezett palotaszárny feltárása.
- Kérdés a jelenleg a geodéziai alappontot tartalmazó plató eredeti funkciója, amennyiben nem természetes állapotában áll.

Zárószó

Jelen írás csupán a felszíni megfigyelésekre, illetve az ez alapján történt, mintegy 232 pontot tartalmazó műszeres geodéziai felmérésre támaszkodik. Ez természetesen nem érhet fel egy szakértő régészeti feltárással. Remélhetően jó támpontot ad a későbbi munkák megtervezéséhez.

Köszönetnyilvánítás:

Köszönöm Muszka Zoltán geodétának és munkatársainak, valamint Gönc városának a segítségét a vár felmérésében.

Debrecen, 2010.

Gajdos Csaba
építésmérnök
műemlékvédelmi szakmérnök

Irodalom:

1. Pogrányi-Nagy Félix, Emlékezzünk meg régi várainkról 1929.
2. Feld István, A gönci Amadé-vár megj.: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXII-XXIII, 1985
3. Györffy György, Az Árpád kori Magyarország történeti földrajza. Bp, 1966.
4. Dr. Karácsonyi János: Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Bp. 1900. (Nap Kiadó Bt. reprint 1995.)
5. [www. varak .hu](http://www.varak.hu)
6. Új régeltani egységek bevezetésére (ill. módosítására) tett javaslatok. A MÁFI és a MOL közös projektjében, Gyalog László összeállításában. – Internet